

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
кафедра логопедії і спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

магістра

з теми: «**ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ПЕРЕКАЗУ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ
ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ
ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ**»

Виконала:
здобувач вищої освіти
заочної форми навчання
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціалізація 016.01 Логопедія
Ніна ЧЕРЕВАТЕНКО

Науковий керівник:
Вадим ЛЕВИЦЬКИЙ кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії і спеціальних методик

Рецензент:
Олег ОПАЛЮК кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Теоретичні основи вивчення психологічних передумов формування зв'язного мовлення у дошкільників з нормотиповим розвитком та із загальним недорозвитком мовлення	
1.1. Лінгвістична сутність поняття «зв'язне мовлення» та його види і складові.....	8
1.2. Взаємозв'язок мовленнєвої діяльності та когнітивної сфери у дошкільників у контексті формування зв'язного мовлення.....	14
1.3. Особливості розвитку передумов сформованості зв'язного мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення	27
1.4. Методики розвитку зв'язного мовлення в дошкільній загальній та спеціальній педагогіці... ..	35
Висновки до розділу.....	38
Розділ II. Методика та змістове наповнення констатувальної та формувальної частини дослідження	
2.1. Мета, завдання, зміст та результати констатувальної частини дослідження	41
2.2. Методика логопедичної роботи з формування вмінь переказу у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.....	58
Висновки до розділу	74
Висновки	79
Список використаних джерел.....	84

Вступ

Актуальність дослідження. Головним завданням системи дошкільної освіти є всебічний розвиток особистості дитини та підготовка її до школи. Відомо, що дошкільного навчання у дитини має бути сформований певний рівень розвитку психічних пізнавальних процесів (уваги, пам'яті, мислення, сприймання, уяви і мовлення).

Готовність до навчання у школі є цілісною системою підготовки взаємопов'язаних якостей дитини, включаючи особливості її мотивації, рівня розвитку пізнавальної, аналітико-синтетичної діяльності, ступінь сформованості механізмів вольової регуляції.

Багато в чому успішність навчання дітей у школі залежить від рівня оволодіння зв'язним монологічним мовленням. Високий рівень розвитку зв'язного мовлення дає дитині можливість легко спілкуватися з оточуючими людьми, отже дитина «включається» в активний процес комунікації. Ефективність процесу спілкування залежить від того, наскільки точно та чітко дитина вміє висловлювати свої думки в залежності від конкретної мовленнєвої ситуації.

Тільки володіючи навичками зв'язного мовлення у повному обсязі, дитина зможе самостійно давати розгорнуті відповіді на запитання, послідовно, повно і логічно викладати власні судження, сприймати, утримувати в пам'яті і відтворювати зміст текстових матеріалів з підручників, а також писати перекази та твори.

Зв'язне мовлення – це розгорнутий виклад певного змісту, що здійснюється логічно, послідовно, точно, граматично правильно та образно. Формування зв'язного мовлення у дітей з нормотиповим розвитком складний процес, що ще більше ускладнюється за умови порушень мовленнєвого розвитку.

В наш час спостерігається помітне збільшення кількості дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, особливо із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ).

За даними педагогів-практиків переважна більшість дітей, що приходять до закладу школи з недорозвитком мовлення, недостатньо володіють навичками зв'язного мовлення. У дітей із ЗНМ відзначається мізерний, обмежений словниковий запас, що не дозволяє дитині чітко і правильно висловити свої думки при побудові зв'язного висловлювання; низький рівень оволодіння лексико-граматичним та синтаксичним устроєм; недостатньо сформовані як вимовна (звукова), так і семантична (сміслова) сторони мовлення, тому розвиток зв'язного монологічного мовлення у дошкільників із ЗНМ є важливим та актуальним завданням сучасної методики корекційного навчання та виховання.

Аналіз психолінгвістичної та спеціальної літератури показав, що труднощі в оволодінні зв'язним монологічним мовленням у дітей із ЗНМ виникають також, внаслідок вторинних відхилень у розвитку провідних вищих психічних процесів. Так як психологічна база має свої якісні особливості, у дітей даної категорії, утруднений, і уповільнена у своєму формуванні навичка оволодіння переказом, оскільки переказ включає кілька етапів: сприйняття, осмислення, відтворення.

У літературі з дошкільної педагогіки неодноразово вказується значення переказу як методу розвитку зв'язного мовлення. З погляду психолінгвістики переказ – це багаторівневе, ієрархічно організоване ціле, продукт складної багаторівневої діяльності. Для того щоб зрозуміти механізм переказу слід зазначити, що текст не переходить «у готовому вигляді» з мовлення у думки і, навпаки, з думок у мовлення, а формується, утворюється та розглядається як результат складної перцептивно-мисленнєво-мнестичної діяльності.

Не можна забувати і про роль психічних процесів, зокрема мнестичної діяльності, без якої неможливе володіння переказом та зв'язним мовленням в цілому.

У вітчизняних та зарубіжних дослідженнях розроблялися та висвітлювалися різні аспекти розвитку зв'язного мовленнєвого висловлювання. Механізми онтогенетичного формування зв'язного мовлення вивчалися В. Сухомлинським, А. Богущ, М. Вашуленко, О. Гвоздевим, С. Дорошенко, Н. Виноградовою, Н. Гавриш, Т. Котик, К. Крутій, І. Лапшиною, Н. Луцан, Н. Жинкіним, Л. Паламар, Л. Шадріною. Вивчення та корекція мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення дошкільного віку розглядалася дослідниками, науковцями логопедами, педагогами методистами: Н. Гавриловою, О. Правдіною, С. Коноплястою, О.Ткач, Р. Левіною, В. Лубовським, І. Марченко, О. Мастюковою, О. Мілевською, В. Петровою, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, В. Тарасун, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін.

Літературні джерела свідчать, що складнощі сприйняття, а згодом і генерації зв'язного висловлювання дітьми із ЗНМ обумовлені: розладом розподілу симультанного образу ситуації; розладом перекодування симультанних процесів у сукцесивні; неможливістю програмування сукцесивних серій; відсутністю можливості утримувати програму; порушенням операцій розгортання висловлювання.

Мета дослідження: виявити стан сформованості вмінь переказу та обґрунтувати і апробувати методику їх формування у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення у процесі логопедичної роботи.

Предмет дослідження: монологічне мовлення дошкільників.

Об'єкт дослідження: формування вмінь переказу у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення у процесі логопедичної роботи.

Гіпотеза дослідження: логопедична робота з формування вмінь переказу у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення буде ефективною, якщо у процесі навчання враховувати ступінь сформованості сукцесивних процесів, які становлять психологічну базу для оволодіння переказом.

Відповідно до мети, об'єкта та предмета дослідження визначено такі **завдання:**

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з проблематики дослідження.
2. Розкрити сутність та особливості формування сукцесивних процесів у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
3. Вивчити особливості сформованості переказу у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення та кількісно і якісно обробити результати дослідження.
4. Систематизувати, обґрунтувати і застосувати методи та прийоми логопедичної роботи з розвитку переказу як виду зв'язного мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.
5. Узагальнити та сформулювати висновки проведеної роботи.

Для реалізації поставлених завдань у роботі використовувалися такі **методи дослідження:**

- організаційні (порівняльний, комплексний);
- емпіричні (експериментальні прийоми аналізу мовленнєвої діяльності, вивчення медико-психолого-педагогічної документації);
- кількісний та якісний аналіз отриманих даних;
- інтерпретаційні методи, способи теоретичного дослідження зв'язків між явищами, що вивчаються, наукового узагальнення.

Елементи наукової новизни полягають в уточненні окремих аспектів ролі сукцесивних процесів у формуванні переказу у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

Практичне значення отриманих результатів обумовлене можливістю використання практичного матеріалу для обстеження, розвитку та корекції вмінь з переказу у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення логопедами, вихователями спеціальних груп закладів дошкільної освіти та батьками дітей із ЗНМ.

База дослідження: заклад дошкільної освіти (дитячий садок) компенсуючого типу для дітей з особливими освітніми потребами №37 «Мовознайко» м. Чернівці.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел.

Висновки

Істотне значення у загальному комплексі корекційних завдань надається навчанню переказу. Навчання дітей із загальним недорозвитком мовлення переказу передбачає формування умінь планувати власне висловлювання, самостійно вчитися визначати зміст свого висловлювання самостійно орієнтуватися в умовах мовленнєвої ситуації.

Діти із ЗНМ відзначаються проблемами програмування змісту розгорнутих висловлювань та його мовленнєвого оформлення. Для їх висловлювань (переказ, розповіді) характерні: порушення зв'язності та послідовності викладу, смислові пропуски, явно виражена «немотивована» ситуативність і фрагментарність, низький рівень фразового мовлення. У зв'язку з цим формування зв'язного монологічного мовлення старших дошкільників із ЗНМ набуває першочергового значення у загальному комплексі корекційних заходів. На повноцінне оволодіння дітьми монологічним мовленням має бути спрямована і робота з розвитку у них лексичних та граматичних навичок.

Причини труднощів у складанні монологічних висловлювань дошкільниками із ЗНМ: несформованість навичок планування та програмування мовленнєвого повідомлення, невміння відобразити задум у зв'язній послідовній розповіді; нездатність аналізувати предмет мовлення, виділяти основні компоненти його предметного змісту; відсутність достатньої мовленнєвої практики; несформованість перцептивно-аналітичної діяльності, що призводить до неможливості досить повного та чіткого створення зразка предмета мовлення.

У дослідженні взяли участь 20 дітей старшого дошкільного віку (10 дітей із порушеннями мовлення та 10 дітей із нормотиповим розвитком мовлення). Мовленнєвий діагноз у всіх дітей встановлений, як: загальний недорозвиток мовлення III рівня, дизартрія. Аналіз документації показав, що за висновком

отоларинголога, окуліста та психоневролога всі діти були із збереженим слухом, зором та інтелектом.

Під час проведення дослідження дотримувалися такі вимоги: вибір завдань, відповідав цілям дослідження; матеріал був доступний і відповідав віку дітей; інструкції пред'являлися чітко та лаконічно; темп пред'явлення завдань був доступний; умови проведення експерименту для всіх були однакові.

За кожним проведеним завданням проводився якісний та кількісний аналіз результатів. Для якісної оцінки завдань було розроблено спеціальні критерії оцінки результатів виконання завдання у балах. Кожне завдання мало власну систему бальної оцінки, розроблену з урахуванням характеру та кількості допущених помилок при відповіді.

При аналізі переказів (з опорою на сюжетні малюнки) дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку, слід зазначити, що у більшості дітей виконання цього завдання викликало значні труднощі. Тільки одна дитина із десяти самостійно розклала усі картинки серії у правильній послідовності, не потребувала допомоги та відтворила переказ самостійно. Більшість дітей самостійно розташували картинки у правильній послідовності, але відтворити переказ з допомогою картинок не змогли, були тривалі паузи, діти довго не переходили від однієї картинки до іншої, потребували допомоги у вигляді навідних питань. Деякі діти потребували допомоги у вигляді уточнюючих і допоміжних питань і при розкладанні серії картинок, і при відтворенні переказу. Діти з недорозвитком мовлення не можуть передати всі смислові ланки у правильній послідовності, не можуть зберегти між смисловими ланками тексту причинно-наслідкові зв'язки, у третини дітей перекази зводилися до переліку дій героїв. Можна відзначити поширене використання невиправданих повторів однотипних елементів.

Найчастіше вживане слово дітьми, це прислівник часу «потім». Багато аграматизмів.

Аналізуючи перекази за серією сюжетних малюнків складені дітьми з нормотиповим розвитком, необхідно зазначити, що дев'ять із десяти дітей самостійно впоралися з цим завданням, лише одна дитина потребувала допомоги і тільки при розкладанні сюжетних картинок, переказ ж був складений дитиною самостійно. При аналізі критерію лексико-граматичного оформлення зв'язного висловлювання, варто зауважити, що всі перекази за малюнками складені без аграматизмів, але простежуються поодинокі словесні заміни за близькою семантикою, а також зустрічаються однотипні сполучні елементи.

"Переказ тексту без наочної опори". Аналізуючи виконання цього завдання дітьми з порушеннями мовлення, варто зауважити, що тільки двоє дітей не потребували допомоги і самостійно відтворили переказ без наочної опори. Аналізуючи перекази дітей з недорозвитком мовлення можна побачити, що більшість дітей (60%) зазнають складнощів на початку переказу, їм складно почати розповідь самим, діти губляться, тому їм необхідна допомога у вигляді навідних питань. Ніхто не передав у переказі всі смислові ланки. У більшості дітей (90%) у переказах виявлені аграматизми.

Аналізуючи перекази без наочної опори дітей із нормотиповим розвитком слід зазначити, більшість дітей (80%) взагалі не потребували допомоги при побудові зв'язних висловлювань. Одна дитина у своєму переказі повністю передала всі смислові ланки у потрібній послідовності і зберегла при цьому причинно-наслідкові зв'язки, тому отримала найвищу кількість балів.

Таким чином, аналіз відповідей дітей із загальним недорозвитком мовлення та дітей із нормотиповим розвитком дозволив умовно розділити дітей на три групи за рівнем сформованості вмінь з переказу.

До першої групи (низький рівень) увійшли діти, підсумковий результат яких під час виконання завдань становив до 39% від можливої максимальної кількості балів. Дошкільники цієї групи відчували значні труднощі при виконанні більшості завдань, важко і з помилками встановлювали причинно-наслідкові зв'язки, відчували труднощі у визначенні послідовності подій, мають грубі порушення в послідовності та плануванні дій. Мають низький рівень сформованості слухомовленнєвої пам'яті, низьку здатність утримати словесну інструкцію дорослого. Дітей з нормотиповим розвитком у цій групі не виявилось, а серед дітей з недорозвитком мовлення, до цієї групи було віднесено дві дитини (20%).

До другої групи (середній рівень) увійшли діти з результатами від 40% до 70% від можливої максимальної кількості балів. У цих дітей також є порушення послідовності та планування дій, проявляється це у незнанні або нетвердому знанні часових одиниць (пори року, днів тижня), порушення автоматизації мовленнєвих рядів, низька здатність утримання в пам'яті вербального матеріалу. Цю групу склали шестеро дітей із загальним недорозвитком мовлення (60%), а серед дітей із нормотиповим розвитком таких не виявилось.

До третьої групи (високий рівень) віднесено дітей з найвищими показниками (від 71% до 100% від можливої максимальної кількості балів). Ці діти орієнтуються у часовій послідовності подій, здатні встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Об'єм мовленнєвої пам'яті вищий, ніж у дітей, віднесених до інших груп. Ці діти досить успішно впоралися з усіма запропонованими завданнями. Цю групу склали десять дітей з нормотиповим розвитком (100%) та двоє дітей з порушеннями мовлення (20%).

При розробці змісту методики логопедичного впливу, спрямованої на формування навички переказу, весь дібраний мовленнєвий матеріал та види робіт було систематизовано та поділено на блоки:

I етап. Підготовчий.

Ціль: Розвиток сукцесивних процесів.

Завдання:

1. Розвиток розуміння причинно-наслідкових відносин.
2. Розвиток вміння визначати часову послідовність подій та вміння складати зв'язну послідовну розповідь за допомогою картинно-графічного плану.
3. Розвиток уміння розуміти підтекст сюжету, зображеного на картинці, виділяти неочевидні, але основні ознаки зображень.
4. Розвиток здатності встановлювати послідовність зміни часу доби, днів тижня, місяців, пори року.
5. Розвиток слухової уваги та слухомовленнєвої пам'яті, формування здатності до утримання в пам'яті плану дій та його реалізації.
6. Розвиток лінійної пам'яті, навичок аналізу.
7. Розвиток здатності встановлювати послідовність фраз у оповіданні (казці), запам'ятовувати їх і відтворювати.

II етап. Основний.

Мета: Формування зв'язного мовлення (на основі переказу).

Завдання:

1. Формування вміння дітей складати переказ із використанням наочної опори та без неї.

Таким чином, дослідження проблеми формування зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ дозволило виявити особливості корекційної роботи та розглянути підходи до логопедичної роботи з формування переказу зокрема і зв'язного мовлення в цілому.

Список використаних джерел

1. Беденко Є.Р. Ознаки дислалії у дітей. Інтеграція науки і практики в умовах модернізації корекційної освіти України: збірник наукових праць. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2014. – 276 с.
2. Бєлая А.Й. Подолання не різко вираженого загального недорозвитку мовлення в учнів молодших класів: Методичні рекомендації для вчителів-логопедів. – Хмельницький: ТУП, 2004. – 300 с.
3. Бєх І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, – 1998. – 204 с.
4. Блінова Г.І. Альбом для обстеження мовлення у дитини. – К.: Благовіст, 2001. – 173 с.
5. Блінова Г.Й. Подолання мовленнєвих вад дітей. – К.: Благовіст, 2005. – 125 с.
6. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник / Богуш А.М., Гавриш Н.В. – К.: Вища школа, 2007. – 542 с.
7. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. – Харків: «Ранок», 2011. – 176 с.
8. Богуш А.М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: ВД «Слово», 2008. – 440 с.
9. Вишневський О.І. Теоретичні основи педагогіки: курс лекцій / О.І. Вишневський, О.М. Кобрій, М.М. Чепіль; за ред. О. Вишневського. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 268 с.
10. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1991. – 479 с.
11. Вступ до мовознавства: Підручник. 2-е вид., – К.: Одеса: Либідь, 1991. – 280 с.

12. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 223 с.
13. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою: Посібник. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 144 с.
14. Данілавичюте Е. Методика подолання фонемографічних відхилень у молодших школярів з ДЦП. Теорія та практика сучасної логопедії. 2014. Вип.1. – 168 с.
15. Дидактичний матеріал для логопедичних занять / Г.І. Блінова. – К.: Радянська школа, 1985. – 280 с.
16. Довідник вчителя-логопеда / С.М. Лупінович. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 122 с.
17. Дорошенко С.І. Основи культури і техніки мовлення. – Харків: ОВС, 2002. – 144 с.
18. Дуткевич Т.В. Загальна психологія (Конспекти лекцій): Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 96 с.
19. Дьоміна І.Й. Розвиток мовлення дитини. – К.: Главник, 2004. – 96 с.
20. Ельконін Д.Б. Детская психология: развитие от рождения до семи лет. – М.: Просвещение, 2000. – 348 с.
21. Загальна психологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За загальною редакцією С.Д. Максименка. – Вінниця: Нова книга, 2000. – 543 с.
22. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська та ін. – К.: Либідь. – 2005. – 464 с.
23. Індивідуалізація виховання дошкільника: Навч. посіб. / С.О. Ладивір, Т.О. Піроженко, О.О. Вовчик-Блакитна. – К.: Наукова думка. – 2007. – 200 с.
24. Карта логопедична обстеження дитини дошкільного віку з порушеннями мовлення: Методичні рекомендації для практичної роботи / І.Г. Дмитрієнко, Л.О. Федорович. – Полтава: Пересвіт. – 2006. – 33 с.

25. Коваленко М. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навчальний посібник/ М. Коваленко. – К.: Центр літератури, 2006. – 664 с.
26. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови: Навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287 с.
27. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма у детей: Учебно-методическое пособие. – Спб.: ИД «МиМ», 1997. – 286 с.
28. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К., 1989. – 256 с.
29. Кузьмінський, А.І. Педагогіка родинного виховання: навчальний посібник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання, 2006. – 324 с.
30. Лалаева Р.И. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития / Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова, С.В. Зорина. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 304 с.
31. Лангмейер І., Матейчик З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1994. – 289 с.
32. Левина Р.Е. Общая характеристика недоразвития речи у детей и его влияние на овладение письмом. – М.: Просвещение, 1981. – 232 с.
33. Леонтьев А.Н. Психология общения. – М.: Тарту, 2002. – 358 с.
34. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. – Донецк: Лебідь, 2000. – 319 с.
35. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 776 с.
36. Логопедия: Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под редакцией Л.С. Волковой. – М.: Просвещение, 1989. – 528 с.
37. Мазоха Д.С. Педагогіка / Д.С. Мазоха, Н.І. Опанасенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.

38. Малярчук А. Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків. – К.: Райдуга, 1995. – 139 с.
39. Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей: Дидактичний матеріал. – К.: Літера ЛТД, 2002. – 104 с.
40. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 288 с.
41. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению / Е.Ф. Соботович, Л.Е. Андрусишин, Л.И.Бартенева и др. – К.: Актуальна освіта, 1998. – 127 с.
42. Методика викладання української мови. Навчальний посібник за ред. С.І. Дорошенка. – К.: Вища школа, 1992. – 495 с.
43. Момот Т.Л. Грамотійко: логопедичний зошит: №1, №2, №3 для розвитку усного і писемного мовлення. – Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2004. – 230 с.
44. Наумчук М.М., Наумчук В.І., Давиденко Л.М. Великий універсальний довідник «Я вчуся вчитися». – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 240 с.
45. Обухівська А.Г. Корекційна сутність розвитку мовлення у спеціальному дошкільному закладі для дітей із ЗПР / А.Г. Обухівська. – К.: Думка, 1994. – С. 62-364.
46. Основы теории и практики логопедии / Под ред. Р.Е. Левиной. – М: Просвещение, 1968. – 422 с.
47. Педагогіка: Хрестоматія / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – 2-ге видання. – К.: Знання-Прес, 2006. – 700 с.
48. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 152 с.

49. Пічугіна Е.А. Мовні ігри в групі і на прогулянці // Вихователь ДНЗ. – 2008. – №6. – С. 52-54.
50. Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації) // Дефектологія, – 1998. – № 1. – С. 6-13.
51. Подолання логопедичних проблем учнів молодших класів / Т. Бишова, О. Кондратюк . – К.: Шкільний світ, 2006. – 73 с.
52. Психологія /За ред. Ю.Л. Трофімова: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2005. – 560 с.
53. Рібцун Ю.В. Віршики, картинки, звуки для забави і науки. Фонетико-фонематична компетентність дошкільника (у двох частинах) : альбом для ігор-занять з дітьми 3-6 років. – Харків: Видавнича група «Основа», 2013. – 176 с.
54. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / Ю.В. Рібцун. – К.: Освіта України, 2011. – 292 с.
55. Рібцун Ю.В. Сходінками правильного мовлення: навч.-метод. посіб. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 240 с.
56. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей 3-є видання, доповнене. – Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2007. – 107 с.
57. Сак Т.В. Корекція причинно-наслідкового мислення у дітей із затримкою психічного розвитку дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – К.: Промінь, 2000. – 75 с.
58. Соботович Е.Ф. Психолінгвистическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования / Е.Ф. Соботович. – К.: ІЗМН, 1997. – 44 с.
59. Соботович Є.Ф. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту: Програмно-методичний комплекс / Є.Ф. Соботович, В.В. Тищенко. – К.: Актуальна освіта, 2004. – 144 с.

60. Стадненко Н.М. Методика діагностики готовності до навчання в школі дітей шестирічного віку / Н.М. Стадненко, Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська; Ін-т дефектології АПН України., Український науково-методичний центр практичної та соціальної роботи АПН України. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. – 20 с.

61. Тарасун В.В. Логодидактика. Київ: Просвіта, – 2004. – 263 с.

62. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод навчання писемного мовлення: читання «з першого погляду» // Дефектологія. – 2000. – №4. – С 21-25.

63. Тищенко В.В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення. Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць: Вип. 4. – Київ: Актуальна освіта, 2007. – 164 с.

64. Тищенко В.В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років: поради батькам / В.В. Тищенко, Ю.В. Рібцун. – К.: Літера ЛТД. – 2006. – 128 с.

65. Трофименко Л.І. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II–III ступенів // Дефектологія. 2007. – №3. – С.34-40.

66. Український дефектологічний словник / За ред. В.І. Бондаря. – К.: Милосердя України, 2001. – 212 с.

67. Хрестоматія по логопедії. Навчальний посібник / Шеремет М.К., Мартиненко І.В. – К. : КНТ, 2006. – 532 с.

68. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навчально-методичний посібник (курс лекцій). – К.: Видавничий дім «Слово», 2012. – 208 с.